

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav translatologie

Bakalářská práce

Marie Rákosníková

Komentovaný překlad (Annotated translation): *La Personne et le sacré,*
Simone Weil (Ecrits de Londres et dernières lettres)

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své práce, PhDr. Jovance Šotolové, Ph.D. za její ochotu a velikou vstřícnost při výběru textu i vedení práce a za její inspirativní roli v mém dosavadním studiu obecně.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita během jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či téhož titulu.

V Praze dne

.....

Marie Rákosníková

Anotace

První část bakalářské práce představuje překlad z francouzského do českého jazyka velké části filosofického eseje „La Personne et le sacré“ francouzské autorky Simone Weilové, který vydalo nakladatelství Gallimard v roce 1957 jako součást souboru esejů a dopisů *Écrits de Londres et dernières lettres*. Druhou část práce tvoří odborný komentář, který začíná překladatelskou analýzou originálu, pokračuje kapitolou o koncepci překladu, o překladatelských problémech a jejich řešeních. Následují typologie překladatelských postupů a překladatelských posunů.

Klíčová slova

Překlad, překladatelská analýza, metoda překladu, překladatelský problém, překladatelský posun, překladatelský postup, Simone Weil, právo, osoba, posvátno.

Annotation

First part of the bachelor thesis consists of a translation from French into Czech of a large part of the essay „La Personne et le sacré“ of the French author Simone Weil, that was published by Éditions Gallimard publishing house in 1957 as a part of the collection of essays and letters *Écrits de Londres et dernières lettres*. The second part of the thesis offers a commentary of the translation that begins by a source text analysis, then continues with a chapter on the translation concept, the translation problems and their solutions. Following are typologies of translation procedures and translation shifts.

Key words

Translation, translation analysis, translation problem, translation shift, translation method, Simone Weil, right, person, sacred.

Obsah

1. Překlad
2. Překladatelská analýza originálu
 - 2.1 Vnětextové faktory
 - 2.1.1 Autorka originálu
 - 2.1.2 Intence autorky, místo, čas
 - 2.1.3 Adresát textu
 - 2.1.4 Médium
 - 2.1.5 Funkce textu a problematika zařazení filosofických textů
 - 2.2 Vnitrotextové faktory
 - 2.2.1 Téma
 - 2.2.2 Obsah
 - 2.2.3 Předpoklady
 - 2.2.4 Kompozice
 - 2.2.5 Nejazykové složky
 - 2.2.6 Lexikum
 - 2.2.7 Syntax
3. Koncept překladu
 - 3.1 Profil cílového textu
4. Problémy překladu
 - 4.1 Členy
 - 4.2 Pojmy
 - 4.3 Obtížně pochopitelná místa v originálu
 - 4.5 Citované překlady
 - 4.6 Rod
 - 4.7 Typografie
5. Typologie překladatelských postupů
 - 5.1 Transpozice
 - 5.2 Kontrace a diluce
 - 5.3 Étoffement a dépouillement
 - 5.4 Modulace
 - 5.5 Větná synonymie
6. Typologie překladatelských posunů
 - 6.1 Makrostylistické
 - 6.2 Mikrostylistické
 - 6.2.1 Spojky „a“ a „et“

- 6.2.2 Autorský plurál a „člověk“
- 6.2.3 Vynucené opakování
- 6.2.4 Aktuální členění větné
- 6.2.5 Překladatelské posuny dle A. Popoviče

7. Závěr

Literatura

1. Překlad

/11/

Londýnské spisy a poslední dopisy. (1957)

I

Osoba a posvátno

Společenství – Osoba – Neosobní – Právo – Spravedlnost

„Vy mě nezajímáte.“ To jsou slova, která nemůže říct člověk člověku, aniž by se přitom dopustil krutosti a nespravedlnosti.

„Vaše osoba mě nezajímá.“ Tato slova mohou zaznít při vzrušeném rozhovoru mezi blízkými přáteli, aniž by ranila tu nejkřehčí, nedůvěřivou součást přátelství.

Podobně můžeme bez sebeponižování říct: „Na mé osobě nezáleží.“ Neřekneme však: „Na mně nezáleží.“

Je to důkazem toho, že slovník současného myšlenkového proudu zvaného personalismus¹ je pomýlený. A v oblasti, kde najdeme hrubou chybu v terminologii, sotva nebudou hrubé chyby v uvažování.

/12/

V každém člověku je něco posvátného. Není to však jeho osoba. Není to ani lidská osoba. Je to zcela jednoduše člověk sám.

Vidím na ulici chodce s dlouhýma rukama, modrýma očima a s myslí, v níž běží myšlenky, které neznám, ale které mohou být podprůměrné.

Není pro mě posvátná jeho osoba ani jeho lidská osoba. Je to on. Úplně celý. Ruce, oči, myšlenky, vše. Do ničeho z toho bych se bez obrovských zábran neodvážila zasáhnout.

Pokud by tím, co je na něm pro mě posvátné, byla jeho lidská osoba, mohla bych mu bez obav vyškrábat oči. I slepý by nadále zůstal lidskou osobou, byl by jí přesně tak jako předtím. Vůbec bych se lidské osoby v něm nedotkla. Pouze bych mu zničila oči.

¹ Personalismus vznikl v devatenáctém století jako odpověď na motiv odosobnění v různých filosofických proudech. Za hlavní princip skutečnosti z hlediska ontologického i epistemologického považuje osobu a úcta k osobě je základní hodnotou jeho etické nauky. Za zakladatele tohoto proudu lze považovat francouzského filosofa Emmanuela Mouniera. (Williams, Thomas D. and Bengtsson, Jan Olof, "Personalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL: [https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/personalism.](https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/personalism))

Úctu k lidské osobě nemůžeme definovat. Nejenže ji nemůžeme definovat slovy. Mnoho geniálních pojmů je takových. Tento pojem však nelze ani uchopit; nelze ho definovat, vymezit němou myšlenkovou operací.

Určování pravidel veřejné morálky na základě neuchopitelného pojmu dává prostor všem možným druhům útlatku.

Pojem práva, zavedený ve světě v roce 1789², nebyl kvůli vnitřním nedostatkům vhodný pro funkci, která mu byla určena.

Ani sloučením dvou nedostačujících pojmů, pokud mluvíme o právech lidské osoby, se neposuneme o nic dál.

Co přesně mi brání, abych tomu člověku vyškrábala oči, jestliže se mi k tomu naskytne příležitost a mám náladu to udělat?

Ačkoli je pro mě posvátný ve své úplnosti, není pro mě posvátný ve všech situacích a ve všech ohledech. Není pro mě posvátný jakožto člověk, který má zrovna náhodou dlouhé ruce, oči náhodou modré a jehož myšlenky jsou možná průměrné. Ani pokud je kníže, není mi posvátný jakožto kníže. Ani pokud je hadráč, jakožto hadráč. Moji ruku by nezastavila žádná z těchto věcí.

/13/

Zastavilo by ji vědomí, že kdyby mu někdo vyškrábal oči, jeho duši by rozervalo pomyšlení, že mu někdo činí zlo.

Od nejtělejšího dětství až do hrobu je v srdci každé lidské bytosti něco, co navzdory všem zkušenostem se spáchanými, vytrpěnými a pozorovanými zločiny s vytrvalostí očekává, že mu budeme činit dobro a nikoli zlo. Ze všech věcí je na každé lidské bytosti posvátné především toto.

Dobro je jediným zdrojem posvátna. Neexistuje nic posvátného kromě dobra a toho, co se k dobru vztahuje.

Tato hluboká, dětinská část srdce neustále očekávající dobro není činná při nárokování. Chlapečka, který závistivě dohlíží na to, aby jeho bratr nedostal o trošku větší kousek dortu než on, ovládá pohnutka, která přichází z mnohem povrchnější části duše. Slovo spravedlnost má dva velmi různé významy, které se vztahují k těmto dvěma částem duše. Důležitý je pouze první z nich.

Pokaždé, když se z hloubi lidského srdce vynoří dětský nářek, který nezadržel ani Kristus: „Proč je mi činěno zlo?“, jistě dochází k nespravedlnosti. Je-li to totiž, jak se často stává, zaviněno pouhým omylem, pak nespravedlnost spočívá v nedostatečném vysvětlení.

Ti, kteří rozdávají rány, jež tento nářek vyvolávají, jsou v závislosti na povaze a na okolnostech vedeni různými pohnutkami. Někteří někdy v nářku nacházejí rozkoš. Mnozí si nevěšimnou, že se nářek ozval. Je to totiž tichý výkřik, který se ozývá pouze ve skrytu srdce.

Tyto dva stavy ducha jsou si bližší, než se zdá. Druhý z nich je jen oslabenou podobou prvního. Tato neznalost je z pohodlnosti udržována, neboť je lichotivá a sama také nabízí určitou

² Rok vydání *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*.

rozkoš. Naše chtění omezuje jen zákonitost hmoty a existence druhých lidí okolo nás. Jakékoli zdánlivé posunutí těchto omezení způsobuje rozkoš, a proto je slastné vše, co na existenci těchto zábran dává zapomenout. Proto jsou tak opojné převraty, jako je válka nebo občanská válka, které zbavují lidské bytosti jejich skutečnosti a dělají z nich jakoby loutky. Proto je také pro pány tak příjemné otroctví.

/14/

U těch, kteří utrpěli příliš mnoho ran, jako například u otroků, se tato část srdce, která udiveně naříká při páchaném zlu, zdá být mrtvá. Nikdy však není zcela mrtvá. Pouze již nemůže křičet. Ustrnula ve stavu tlumeného, nepřerušného kvílení.

Ale i ti, jejichž schopnost naříkat zůstala nedotčená, sotva dokáží svůj nárek vyjádřit, ani v rámci, ani vně souvislé řeči. Slova, jimiž se jej pokoušejí vyjádřit, se většinou zcela míjejí cílem.

Je to o to nevyhnutelnější, že ti co mají nejčastěji příležitost pociťovat, že jim někdo páchá zlo, se také vyjadřují s nejhroššími obtížemi. Není nic hrozivějšího než vidět nešťastníka, jak se zakoktává při kárném řízení před žalobcem, který si z něj vzosným jazykem tropí posměch.

Jedinou z lidských schopností, která má skutečný zájem na občanské svobodě projevu, je, až na inteligenci, právě tato část srdce, která naříká proti zlu. Jelikož se však nedokáže vyjádřit, svoboda je pro ni málo. Nejprve je třeba, aby bylo veřejné vzdělávání takové, že ji co nejlépe vybaví vyjadřovacími prostředky. Aby byly veřejně sdělovány názory, je třeba dále zavést takové zřízení, které by neurčovala ani tak svoboda, jako spíš atmosféra ticha a pozornosti, v níž by byl tento slabý, neobratný výkřik vyslyšen. Nakonec je třeba takový systém institucí, v němž by se do vedoucích funkcí co nejvíce dostávali lidé, kteří by jej dokázali a toužili uslyšet a pochopit.

Samozřejmě, že straně, která se soustředí na uchopení či udržení vlády, zní takové výkřiky jen jako hluk. Její reakce se bude lišit podle toho, zda hluk ruší, nebo umocňuje její kampaň. V žádném případě mu však nedokáže věnovat vlídnou, věsteckou pozornost, aby odhalila jeho význam.

Jestliže tedy veřejný život ovládá hra stran, pak je tomu v menší míře stejně i u organizací, které se nakazily od politických stran a napodobují je. Platí to pro všechny organizace, například i včetně odborů a dokonce i církví.

/15/

Politickým stranám a podobným organizacím jsou samozřejmě cizí také zábrany inteligence.

Když se svoboda slova omezí ve skutečnosti na svobodu propagace organizací tohoto typu, pak těm jediným částem lidské duše, které si zaslouží vyjádření, k němu chybí svoboda. Nebo ji mají v nepatrném množství, které není o mnoho větší než v totalitním systému.

Platí to tedy i o demokracii, ve které rozdělení moci řídí hra stran, tedy o tom, co jsme my Francouzi až doteď nazývali demokracií. Žádnou jinou totiž neznáme. Je tedy třeba vynalézt něco jiného.

Obdobně můžeme toto měřítko uplatnit na všechny veřejné instituce a dojdeme k stejné zjevným záměrům.

Měřítko nám neposkytuje osoba. Překvapený bolestný výkřik, vyvolaný ze dna duše trpěným zlem, není ničím osobním. K tomu, aby vyšel, nestačí poškodit osobu a její touhy. Vychází skrze bolest, pouze tehdy když má pocit, že se setkal s nespravedlností. U posledního člověka i u Ježíše vždy představuje neosobní protest.

Velmi často povstává i z nářků osobního protestu, ty však nemají žádný význam. Ty můžeme kdykoli vyvolat, aniž bychom přitom poškodili něco posvátného.

Posvátná vůbec není osoba, nýbrž to, co je na lidské bytosti neosobní.

Vše, co je v člověku neosobní, je posvátné, a nic jiného.

V naší době, kdy si kupodivu místo kněží přivlastnili spisovatelé a vzdělanci, uznává veřejnost se zálibou, která se vůbec nezakládá v rozumu, že jsou umělecké a vědecké schopnosti posvátné. Obecně se to považuje za samozřejmé, ačkoli to zdaleka samozřejmé není. Jestliže cítíme potřebu pro to nabídnout nějaké zdůvodnění, tvrdíme, že hra těchto schopností patří k nejvyšším způsobům rozvíjení lidské osoby.

/16/

Často vskutku není ničím víc. V takovém případě si pak snadno uvědomíme, jakou to má cenu a jaký přínos.

Vede to k takovým přístupům k životu, jakým je například v našem století tak rozšířený postoj, jenž vyjadřuje hrozivý výrok Williama Blakea: „Lépe je uškrtit dítě v kolébce, než v sobě zdržovat neukojenou touhu.“ Nebo přístup, ze kterého se zrodil pojem neodůvodněného činu³. Na tom se zakládá věda, která uznává všechny možné druhy norem, měřítek a hodnot, jen ne pravdu.

Pro bytosti, skrze něž až k nám přišly gregoriánský chorál, románské kostely, *Iliada* či vynález geometrie, neznamenaly tyto věci příležitost k rozvíjení.

Věda, umění, literatura a filosofie, které jsou pouze způsoby rozvíjení osoby, jsou oblastí, kde se dosahuje zářných, slavných úspěchů, díky nimž jsou jména nesmrtelná po tisíce let. Nad touto oblastí, vysoko nad ní, oddělená propastí, leží jiná oblast, v níž se nacházejí věci prvního řádu. Ty jsou v podstatě anonymní.

Zda se jméno těch, kteří do ní pronikli, uchová či zapomene, je dílem náhody; a i když se uchová, vstupují do anonymity. Jejich osoba mizí.

³ Pojem pochází z „bláznovské frašky“ Andrého Gida *Vatikánské kobky*. Budoucí oběť bezúčelného činu, kterou později hlavní postava (zdánlivě) bezdůvodně vystrčí z jedoucího vlaku, hovoří se svým švagrem o možnosti nezištného jednání. Jeho švagr říká:

„Tak se podívejte, milý Amadee. Podle mého názoru jsme od dob La Rochefoucauldových napalovali sami sebe tím, že jsme ho následovali. Člověk nejde vždycky za ziskem, jsou i nezištné skutky.“

„V to doufám,“ přerušil ho prostoduše Fleurissoire.

„Nesnažte se mi porozumět tak rychle, prosím. Říkám-li *nezištný*, myslím tím bezdůvodný. A že zlo, to, čemu se říká zlo, může být stejně bezdůvodné jako dobro.“

(Gide, André: *Vatikánské kobky*, Praha: Odeon, 1967, str. 171. Podtržení dle překladatelky.) (pozn. pč.)

V této oblasti neosobních a anonymních věcí přebývá pravda a krása. Tato oblast je posvátná. Ta druhá nikoli, nebo je posvátná nanejvýš v tom smyslu, v jakém by mohla být posvátná barevná skvrna na plátně představující hostii.

Na vědě je posvátná pravda. Na umění je posvátná krása. Pravda a krása jsou neosobní. To vše je naprosto zjevné.

Jestliže se dítě splete při sčítání, jeho chyba ponese otisk jeho osoby. Bude-li postupovat naprosto správně, jeho osoba bude z celé operace vynechána.

/17/

Dokonalost je neosobní. Osoba je na nás tou částí, kde je chyba a hřích. Veškeré úsilí mystiků vždy směřovalo k tomu, aby už žádná část jejich duše neříkala „já“.

Ta část duše, která říká „my“, je ovšem ještě nekonečně nebezpečnější.

Přechod do neosobního můžeme uskutečnit jedině tak, že získáme určitou vzácnou vlastnost, což je možné pouze o samotě. Nejen ve faktické samotě, nýbrž v mravní samotě. K přechodu nikdy nedojde u toho, kdo sám sebe považuje za člena společenství, za součást nějakého „my“.

Lidé ve společenství nemají přístup k neosobnímu, ani v jeho nižších formách. Skupina lidských bytostí nedokáže provést ani operaci sčítání. Sčítání se provádí v duchu toho, že neexistuje žádný jiný duch.

Osobní stojí v protikladu k neosobnímu, ale můžeme přejít od jednoho k druhému. Nemůžeme přejít od kolektivu k neosobnímu. Abychom mohli vstoupit do neosobního, je nejprve třeba, aby se společenství rozdělilo na jednotlivé osoby.

Jedině v tomto smyslu má osoba větší účast na posvátnu než společenství.

Společenství je posvátno cizí, navíc společenství svádí z cesty, neboť poskytuje jeho falešnou nápodobu.

Omylem, kterého se dopouštíme, když společenství přisuzujeme posvátný charakter, je modloslužebnictví; v každé době a v každé zemi bylo vždy nejrozšířenějším zločinem. Člověk, podle něž záleží jen na rozvíjení osoby, zcela zapomněl, co vůbec posvátno znamená. Je těžké určit, který z obou omylů je horší. Často se v jednom duchu v určitém poměru mísí. Druhý z omylů má však mnohem menší energii a kratší trvání než první.

Z duchovního pohledu nebyl boj mezi Německem roku 1940 a Francií roku 1940 v podstatě bojem barbarství s civilizací, zla s dobrem, nýbrž byl bojem mezi prvním a druhým omylem. Vítězství prvního z nich není překvapením; první z nich je z podstaty silnější.

/18/

Podřízení osoby společenství není skandální; je to skutečnost z řádu mechanických skutečností, stejně jako se na váze gram řadí pod kilogram. Osoba ve skutečnosti stále podléhá společenství, a to včetně toho, co nazýváme jejím rozvíjením.

Například právě ti umělci a spisovatelé, kteří mají největší sklon považovat své umění za rozvíjení své osoby, ve skutečnosti nejvíce podléhají vkusu obecnosti. Hugo neměl vůbec potíže s tím, aby smířil kult já s rolí „zvuchné ozvěny“⁴. Jiné příklady, jako Wilde, Gide nebo surrealisté, jsou ještě jasnější. Vědci, kteří se nacházejí na stejné úrovni, jsou rovněž ovládáni módou, která má nad vědou ještě větší moc, než jaký má vliv na tvar klobouků. Všichni jsou takřka ovládáni kolektivním názorem specialistů.

Protože je osoba ve skutečnosti a ze své podstaty podřízena kolektivu, neexistuje ve vztahu k ní přirozené právo.

Je pravda, když se říká, že antika neměla pojem úcty, již je třeba mít vůči osobě. Na tak zmatenou koncepci přemýšlela příliš jasně.

Lidská bytost uniká kolektivu jen tehdy, když se pozvedne nad osobní, aby pronikla do neosobního. Přitom je na ní cosi, kousíček její duše, nad kterým nemůže mít moc nic, co se váže ke kolektivu. Jestliže v neosobním dobru dokáže zakořenit, tedy naučit se z něj čerpat energii, pak je s to, pokaždé když se k tomu cítí povinná, postavit se každému společenství, aniž by se přitom opírala o nějaké jiné, a to silou, která je zajisté malá, zato však skutečná.

Jsou případy, kdy je téměř nekonečně malá síla rozhodující. Společenství je mnohem silnější než jediný člověk; každé společenství ovšem ke své existenci potřebuje operace, jejichž jednoduchým příkladem je sčítání, které může provádět jen duch, který je o samotě.

/19/

Tato jeho potřeba umožňuje, aby se kolektivu zmocnilo neosobní, kdybychom se jen dokázali naučit postup, jak ji využít.

Každý, kdo pronikl do oblasti neosobního, tu narazí na zodpovědnost vůči všem lidským bytostem. Zodpovědnost, aby u nich chránil – nikoli osobu – nýbrž všechny křehké, za osobou skryté příležitosti k přechodu do neosobního.

Především k nim se musí obracet výzva, aby ctili posvátnou podstatu lidských bytostí. Neboť aby taková výzva byla skutečná, musí se obracet na bytosti, které ji mohou vyslyšet.

Je marné vysvětlovat společenství, že v každé jednotce, která ji tvoří, je něco, co nesmí poškodit. Společenství především není někým, leda fiktivně; nemá existenci, leda abstraktní; mluvit s ním je fiktivní operace. Dále, kdyby byl někým, byl by někým, kdo není schopen ctít nikoho jiného než sebe.

⁴ Ke „zvuchné ozvěně“ se Victor Hugo slavně přirovnal v básni „*Ce siècle avait deux ans !*“ ze sbírky Podzimní listí. (V Čechách překlad této básně nevyšel.)

„(...)”
Mon âme aux mille voix, que le Dieu que j’adore
Mit au centre de tout comme un écho sonore !
„(...)”

(Hugo, Victor: *Les Feuilles d’automne*, in *Oeuvres complètes*, volume 17, Ollendorf, 1909, p. 15.) (pozn. př.)

Největším nebezpečím není navíc to, že má kolektiv sklon potlačit osobu, nýbrž že má osoba sklon vrhnout se do kolektivu, utonout v něm. Nebo je možná první nebezpečí jen zjevnou, klamnou stránkou toho druhého.

Jestliže je marné říkat společenství, že osoba je posvátná, pak je také marné říkat osobě, že ona sama je posvátná. Nemohla by tomu uvěřit. Necítí se posvátná. Příčinou toho, že se osoba necítí posvátná, je to, že ve skutečnosti posvátná není.

Jestliže jsou takové bytosti, jejichž svědomí vypovídá jinak, kterým jejich vlastní osoba dává jistý pocit posvátna, o němž věří, že jej při zobecnění mohou připsat každé osobě, pak jsou v zajetí dvojitého klamu.

To, co zakoušejí, není pocit opravdového posvátna, je to jeho falešná nápodoba vytvořená kolektivem. Pokud to svou vlastní osobou příležitostně zakouší, je to proto, že má díky společenskému uznání, jehož je náhodou sídlem, podíl na kolektivní vážnosti.

/20/

Mýlí se tedy, když si myslí, že mohou zobecňovat. Ačkoli mylné zobecnění vychází z ušlechtilé pohnutky, nemůže být dostatečně účinné, aby anonymní lidská hmota doopravdy přestala být v jejich očích anonymní lidskou hmotou. Jen stěží se však naskytne příležitost, aby si to uvědomili, neboť s ní nejsou ve styku.

Osoba je v člověku něco stísněného, čemu je zima, co utíká do úkrytu a do tepla.

To si neuvědomují ti, u kterých je, třeba i jen dočasně, teple zahalena do společenského uznání.

Proto se filosofie personalismu zrodila a rozšířila nikoli v lidovém prostředí, nýbrž v prostředí spisovatelů, kteří již vzhledem k svému povolání mají, nebo doufají, že získají, jméno či pověst.

Vztahy mezi společenstvím a osobou musí být ustaveny s jediným cílem, aby se odstranilo vše, co by mohlo bránit růstu a tajemnému klíčení neosobní části duše.

K tomu je třeba, aby každá osoba měla kolem sebe prostor, v určité míře mohla svobodně nakládat s časem, mohla stoupat na čím dál vyšší stupeň pozornosti, samoty, ticha. Zároveň musí být v teple, aby ji tíseň nenutila tonout v kolektivu.

Pokud toto je dobro, pak se snad stěží můžeme více přiblížit zlu, než jsme se mu přiblížili v současné společnosti, třebaže demokratické. Především moderní továrna je asi docela blízko u mezí hrůzy. Každou lidskou bytost tu nepřetržitě trápí a bodá vměšování cizí vůle a přitom je tu duše v zimě, tísní a zapomnění. Člověk potřebuje vřelé ticho a dostává se mu mrazivého ruchu.

Fyzická práce, i kdyby měla být trestem, není sama o sobě ponižující. Není to umění; není to věda; je to však něco jiného, co má naprosto stejnou hodnotu jako umění a věda. Neboť nabízí stejnou příležitost dosáhnout neosobní formy pozornosti.

/21/

Vyškrábat oči dospívajícímu Watteauovi a nechat ho otáčet kolem ve mlýně, by nebyl větší zločin než posadit k výrobnímu pásu nebo do posunovací lokomotivy hošíka, placeného za kus, který má k tomuto druhu práce vlohy. Jeho vlohy na rozdíl od nadání malíře nelze rozpoznat.

Fyzická práce je přesně v téže míře, ačkoli jiným způsobem, jako umění a věda určitým stykem se skutečností, pravdou, krásou tohoto světa a s věčnou moudrostí, která zakládá jeho řád.

Znehodnotit práci je tudíž svatokrádež, přesně tak jako je svatokrádež pošlapat hostii.

Kdyby to ti, kdo pracují, cítili, kdyby cítili, že jsou-li toho obětí, jsou toho také v jistém smyslu spoluviníky, kladli by odpor s úplně jiným nábojem, než jaký mohou čerpat z myšlenky na svoji osobu a na svoje právo. Nebylo by to nárokování; byla by to vzpoura celé bytosti, divoká a zoufalá, jako u dívky, kterou chtějí násilím dát do nevěstince; zároveň by to byl i výkřik naděje, vyšlý z hloubi srdce.

Tento pocit v nich zajisté přebývá, ale je tak nezřetelný, že jej sami nedokáží rozpoznat. Zkušení řečníci vůbec nejsou schopni poskytnout jim jeho vyjádření.

Když s nimi mluvíme o jejich osudu, většinou volíme rozhovor o mzdě. Oni pak, zmožení únavou, pro kterou jim veškerá snaha soustředit se působí bolest, s úlevou přijímají snadno srozumitelná čísla.

Zapomínají tak, že předmět, o který se tu handluje, který, jak nařikají, jsou nuceni vydávat za pakatel, za nějž jim odpírají spravedlivou cenu, není nic jiného, než jejich duše.

Představme si, že by ďábel kupoval duši nějakého nešťastníka a že by se někdo, komu by bylo nešťastníka líto, vložil do rozpravy a řekl ďáblovi: „Je od vás hanebné, že nabízíte tak málo; předmět má alespoň dvojnásobnou cenu.“

/22/

Tuto ponuru frašku sehrálo dělnické hnutí spolu se svými odbory, svými stranami a svými levicovými intelektuály.

Duch smlouvání byl přítomen již v pojmu práva, který v roce 1789 lidé tak nerozvážně postavili do středu výzvy, již chtěli vykřičet do světa. Připravili ji tak předem o sílu.

Pojem práva se váže s pojmem dělení, výměny, množství. Má v sobě cosi obchodního. Sám o sobě vyvolává myšlenku na proces, obhajobu. Právo se nutně opírá o tón nárokování; a když nasadíme tento tón, znamená to, že brzy po něm přijde i síla, neboť bez ní by byl směšný.

Existuje množství pojmů, jež všechny patří do téže kategorie a jež nemají samy o sobě nic společného s nadpřirozenem, přesto jsou však o něco výše než brutální síla. Všechny se vztahují k mravům kolektivního zvířete, abychom použili Platónova výrazu, když na tomto zvířeti zanechal stopy výcvik, kterému ho podrobila nadpřirozeným úkonem milost. Pokud není jejich existence stále obnovována obnovováním tohoto úkonu, pokud jsou to pouhé přežitky, pak jsou nutně pořízené vrtochům zvířete.

Pojmy práva, osoby a demokracie patří do této kategorie. Bernanos se odvážil poznamenat, že demokracie nestaví žádné zábrany proti diktátorům. Osoba přirozeně podléhá společenství. Právo přirozeně závisí na síle. Lži a omyly, které zakrývají tyto pravdy, jsou krajně nebezpečné, protože brání tomu, abychom se mohli uchýlit k tomu, co jediné je uchráněné před silou a zachováno; tedy k jiné síle, kterou je vyzářování ducha. Tíživá hmota může stoupat navzdory tíži leda v rostlinách, a sice díky energii ze slunce, kterou nasála zeleň listů a která se účinkuje v míze. Rostliny, které chybí světlo, se postupně, ale neúprosně, opět chopí tíže a smrt.

Mezi tyto lži patří i lež o přirozeném právu, kterou zavedlo materialistické sedmnácté století. Nikoli Rousseau, který byl osvícený a mocný duch s opravdu křesťanskou inspirací, nýbrž Diderot a kruhy okolo Encyklopedie.

/23/

Pojem práva k nám přišel z Říma a právě tak jako vše ostatní, co k nám přišlo z antického Říma, jenž je onou ženou plnou rouhání, o níž mluví Apokalypsa, je pohanský a nemůže být pokřtěn. Římané, kteří, stejně jako Hitler, pochopili, že síla přichází o něco ze své účinnosti, jestliže není zahalena do určitých idejí, k tomuto účelu použili pojem práva. Velice se k tomu hodí. Viníme současné Německo z toho, že jím pohrdá. Zatím si jím dosyta posloužilo ve svých nárocích proletářského národa. Je pravda, že těm, koho si podrobuje, přiznává pouze právo podvolit se. Antický Řím také.

Obdivovat antický Řím za to, že nám odkázal pojem práva je mimořádně skandální. Kdybychom totiž chtěli zkoumat, čím byl tento pojem v kolébce, abychom viděli, co je zač, zjistíme, že vlastnictví bylo vymezeno právem používat a zneužívat. A většina těch věcí, jež měl vlastník právo používat a zneužívat, byly lidské bytosti.

Řekové neměli pojem práva. Neměli slova, kterými by ho vyjádřili. Vystačili si s pojmem spravedlnosti.

Jen zvláštním zmatením jsme mohli přirovnat nepsané právo Antigoné k přirozenému právu. V Kreontových očích nebylo na tom, co učinila Antigoné, vůbec nic přirozeného. Považoval ji za šílenou.

Nemůžeme odsuzovat, my, kdo dnes přemýšlíme, mluvíme a jednáme přesně tak jako on. Můžeme se obrátit na text, abychom se o tom ujistili.

Antigoné říká Kreontovi: „Ten příkaz nepochází od Dia; ani družka božstev onoho světa, spravedlnost u lidí nezavedla takové zákony.“ Kreón se ji pokouší přesvědčit, že jeho rozkazy byly spravedlivé; obviňuje ji, že prokázáním úcty jednomu bratrovi urazila druhého, neboť tak se dostalo stejné úcty bezbožnému i věrnému, tomu, jenž zemřel ve snaze zničit svoji vlast, a tomu, jenž zemřel, aby ji bránil.

/24/

Ona říká: „Onen svět si nicméně žádá tytéž zákony.“ On namítá v souladu se zdravým rozumem: „Chrabrý a zrádce však přece nemají tentýž úděl.“ Na což má ona jen tuto absurdní odpověď: „Kdo ví, platí-li to i na onom světě?“

Kreontova poznámka je naprosto rozumná: „Žádný nepřítel se však, ani po smrti, nestává přítelem.“ Pošetilá dívka však odpovídá: „Narodila jsem se, abych se podílela na lásce, a nikoli na nenávisti.“

Na to Kreón, čím dál rozumněji: „Jdi si tedy na onen svět, a neboť je třeba, abys milovala, miluj ty, kteří tam přebývají.“

To bylo totiž její pravé místo. Neboť nepsaný zákon, který dívka dodržovala, neměl vůbec nic společného s žádným právem ani s ničím přirozeným, nýbrž nebyl nic jiného než krajní, absurdní láska, která dovedla Ježíše na kříž.

Spravedlnost, družka božstev onoho světa, nařizuje takovou nadmíru lásky. Žádné právo by jí nepřikazovalo. Právo nemá přímou souvislost s láskou.

Jelikož pojem práva je řeckému duchu cizí, je cizí rovněž křesťanské inspiraci, pokud je čistá, nesmíšená s římským, hebrejským ani aristotelským dědictvím. Nenapadlo by nás představovat si, jak František z Assisi mluví o právu.

Když někomu, kdo nás dokáže vyslyšet, řekneme: „To je nespravedlivé, co mi činíte,“ můžeme ho zasáhnout a probudit v něm, přímo u zdroje, ducha pozornosti a lásky. Neplatí to stejně tak pro slova: „Mám právo na...“, „Nemáte právo na...“; ta vyvolávají skrytou válku a vzbuzují válečného ducha. Pojem práva, postavený do středu sociálních střetů, znemožňuje oběma stranám projevit třeba i jen náznak laskavosti.

Ježto ho používáme téměř výlučně, nemůžeme soustředit zraky na skutečný problém. Sedlák, kterého kupující nemístně nutí, aby svá vejce prodal za přiměřenější cenu, může klidně odpovědět: „Mám právo si svá vejce ponechat, když za ně nedostanu dost dobrou cenu.“ Dívka, kterou chtějí násilím dát do nevěstince, však nebude mluvit o svých právech. V takové situaci by to slovo svou nedostatečností působilo směšně.

/25/

Proto to při použití tohoto slova nesprávně vypadalo, že společenské drama, které odpovídá druhé situaci, odpovídá té první.

Použitím toho slova se z toho, co měl být výkřik vzešlý z nejhlubšího nitra, stal pronikavý povyk nárokování, který postrádá ryzost i účinnost.

Pojem práva za sebou přirozeně táhne, už kvůli své průměrnosti, pojem osoby, neboť právo se vztahuje k osobním věcem. Nachází se na této rovině.

Kdybychom ke slovu právo přidali slovo osoba, z čehož by plynulo právo osoby na to, co nazýváme rozvíjení, dopustili bychom se ještě horšího zla. Nárek utiskovaných by se propadl ještě hlouběji než tón nárokování a získal by tón závisti.

Neboť osoba se rozvíjí pouze tehdy, když ji nafukuje společenské uznání; její rozvíjení je společenskou výsadou. Když se k masám hovoří o osobních právech, toto se jim neříká, říká se jim opak. Nemají dostatečnou analytickou schopnost, aby si to samy jasně uvědomily; ale cítí to, jejich každodenní zkušenost je o tom ujišťuje.

To je nemůže přimět k tomu, aby toto heslo odmítli. V naší době zatemněné inteligence nečiní nikomu potíže vyžadovat pro všechny rovný podíl na výsadách, na věcech, jejichž podstatou je, že jsou to výsady. Je to druh nárokování, které je zároveň absurdní a nízké; absurdní, protože výsada je z definice nerovná; nízké, protože nemá cenu, abychom o ni stáli.

Nicméně kategorie lidí, kteří formulují požadavky a vše ostatní, kteří mají monopol na jazyk, je kategorií s výsadami. Nebudou to oni, kdo řekne, že nemá cenu stát o výsadu. Oni si to nemyslí. Především by to však od nich bylo nevkusné.

/26/

Mnoho nezbytných pravd, jež by byly pro lidi spásné, se neříká z tohoto důvodu; ti, kdo by je mohli vyslovit, je nemohou zformulovat; ti, kdo by je mohli zformulovat, je nemohou vyslovit. Najít lék proti tomuto zlu by bylo naléhavým problémem pro skutečnou politiku.

V nestálé společnosti mají ti s výsadami špatné svědomí. Jedni ho skrývají za vyzývavý výraz a říkají davu: „Je naprosto přiměřené, že vy nemáte výsady a já ano.“ Druzí mu s blahosklonným výrazem říkají: „Vyžadují pro vás pro všechny rovný podíl na výsadách, které mám.“

První postoj je odporný. Druhý postrádá zdravý rozum. Navíc je příliš snadný.

Oba dva postoje pohání lid, aby se vydal na cestu zla, aby se vzdálil svému jedinému, opravdovému dobru, které není v jeho rukou, kterému je však, v jistém smyslu, tak blízko. Má mnohem blíž k autentickému dobru, jež je zdrojem krásy, pravdy, radosti a hojnosti, než ti, kdo mu prokazují soucit. Jelikož tam však není a neví, jak se tam dostat, vše se děje tak, jako by byl od něj nekonečně daleko. Ti, kdo mluví za něj a k němu, rovněž nedokáží pochopit, v jaké je tísní a jakou hojnost dobra má téměř na dosah. A lid přitom nutně potřebuje, aby mu porozuměli.

Sám neštěstí nevysloví. Chudáci tiše prosí, abychom jim dali slova, kterými by se vyjádřili. V některých dobách nejsou vyslyšeni. V některých dobách dostanou slova, ale špatně zvolená, neboť ti, kdo je zvolili, neznají neštěstí, které mají tlumočit.

Ti jsou neštěstí nejčastěji vzdáleni díky místu, na které je okolnosti přivedly. Avšak i když k němu třeba mají blízko, nebo v něm strávili část života, třeba i nedávno, je jim přesto cizí, protože se mu odcizili, jakmile mohli.

Mysl má odpor k tomu, aby myslela na neštěstí, stejně jako má živé maso odpor ke smrti. Zhruba ve stejné míře je možné, aby jelen dobrovolně přistupoval krok za krokem a nabídl se tesákům smečky jako obětina, jako je možné, že mysl, která má možnost se tomu vyhnout, obrátí svoji pozornost ke skutečnému a docela blízkému neštěstí.

/27/

To, co je nezbytné pro dobro a co je z přirozenosti nemožné, to je vždy možné nadpřirozeně.

Nadpřirozené dobro není jakýmsi přídavkem k přirozenému dobru, jak bychom se o tom sami, s pomocí Aristotela, chtěli přesvědčit pro své větší pohodlí. Bylo by příjemné, aby tomu tak bylo, ale není tomu tak. U všech trýznivých problémů lidské existence existuje pouze volba mezi nadpřirozeným dobrem a zlem.

Vkládat chudákům do úst slova, která náleží k oblasti prostředních hodnot, jako je demokracie, právo nebo osoba, znamená věnovat jim dar, který jim nemůže přinést nic dobrého a který jim neodvratně působí mnoho zlého.

Tyto pojmy nemají místo v nebi, nýbrž visí ve vzduchu a přesně z toho důvodu je nemůžeme srazit k zemi.

Pouze světlo, které neustále dopadá z nebe, dodává stromu energii, která noří kořeny hluboko do země. Strom je ve skutečnosti zakořeněný v nebi.

Jen to, co přichází z nebe, může skutečně na zemi zanechat stopu.

Jestliže chceme účinně vyzbrojit chudáky, pak jim do úst musíme vložit slova, jejich skutečné sídlo je v nebi, nad nebem, na onom světě. Není třeba se bát, že by to nebylo možné. V neštěstí získává duše schopnost lačně přijímat, nasávat vše, co odtamtud přichází. U tohoto druhu zboží nechybí poptávající, nýbrž ti, co by ho dodali.

Měřítko, podle kterého je třeba zvolit tato slova, není těžké určit ani uplatnit. Chudáci, zavalení zlem, touží po dobru. Je třeba jim dát slova, která vyjadřují pouze dobro, dobro v ryzím stavu. Rozlišit je je snadné. Slova, ke kterým můžeme připojit něco, co je vyjádřením zla, jsou cizí ryzímu dobru. Je to výrazem odsouzení, když řekneme: „Prosazuje svoji osobu.“ Osoba je tedy cizí ryzímu dobru. Můžeme mluvit o zneužití demokracie. Demokracie je tedy cizí ryzímu dobru. Mít nějaké právo znamená mít možnost ho dobře či špatně užívat. Právo je tedy cizí ryzímu dobru. Naopak splnit povinnost je vždy a všude dobré. Pravda, krása, spravedlnost a soucit jsou vždy a všude dobré.

/28/

Abychom se ujistili, že říkáme, co je třeba, když jsou předmětem snahy chudáků, stačí se omezit na slova a věty, které vždy, Všude a za všech okolností vyjadřují jedině dobro.

To je jeden ze dvou způsobů, jak jim můžeme posloužit slovy. Druhým je najít ta slova, jež vyjadřují pravdu o jejich neštěstí, jež při vnějších okolnostech dodávají smysl výkřiku, který neustále zní v tichu: „Proč je mi činěno zlo?“

Nemohou se v tomto obrátit na nadané lidi, osobnosti, celebrity, ani na génie v běžném smyslu slova, jehož použití si pleteme s použitím slova génius. Mohou se obrátit jen na génie prvního řádu, básníka *Iliady*, Aischyla, Sofokla, Shakespeara v době, kdy psal *Leara*, Racina v době, kdy psal *Faidru*. To není mnoho lidí.

Je však mnoho lidských bytostí, které jsou od přírody málo či průměrně nadané a zdají se tudíž nekonečně podřadné vůči Homérovi, Aischylovi, Sofoklovi, Shakespeareovi, Racinovi, ale také

Vergiliovi, Corneillovi a Hugovi a kteří přesto žijí v království neosobního dobra, do kterého tito druzí nepronikli.

Skutečný vesnický blb, který doopravdy miluje pravdu, i kdyby celý život vydával jen skřeky, je v mysli nekonečně nadřazený Aristotelovi. Je nekonečně blíže Platónovi, než kdy byl Aristoteles. Je génius, zatímco k Aristotelovi se hodí pouze slovo nadaný. Kdyby ho navštívila víla a nabídla mu, aby svůj úděl vyměnil za osud podobný tomu Aristotelovu, bylo by moudré, aby bez váhání odmítl. On o tom však neví. Nikdo mu to neřekne. Všichni mu říkají opak. Je třeba mu to říct. Je třeba povzbuzovat blby, lidi bez nadání, lidi s průměrným nadáním nebo jen malinko nadprůměrným, kteří jsou géniové. Nemusíme se obávat, že by zpychli. Lásku k pravdě vždy doprovází pokora. Být skutečným géniem znamená vlastně mít nadpřirozenou ctnost pokory v oblasti myšlení.

/29/

Namísto abychom podporovali rozkvět talentu, který byl prosazován v roce 1789, je třeba mít v lásce a vřelou úctou oživit rozvoj génia; neboť jen opravdu čistí hrdinové, svatí a géniové mohou přinést záchranu chudákům. Vezmeme-li tyto dvě skupiny, pak nadaní, inteligentní, energičtí, charakterní lidé se silnou osobností překážejí a brání záchraně. Zábranu není třeba ničit, jen ji jemně odsunout stranou tak, aby si toho pokud možno nevšimli. A je třeba zničit mnohem nebezpečnější zábranu v podobě kolektivu a také zničit tu část všech našich institucí i našich mravů, kde v nějaké podobě duch stran. Ani osobnosti ani strany nikdy nedopřejí sluchu ani pravdě ani neštěstí.

Mezi pravdou a neštěstím je přirozené spojenectví, protože jsou oba dva němými prosebníky, navždy odsouzenými, aby před námi zůstali němě stát.

Jako tulák, kterého postaví před soud, že si vzal z pole mrkev, stojí zpřímá před soudcem, který je pohodlně usazen a elegantně navléká otázky, poznámky a vtipy, zatímco on ze sebe nic nevykoktá; tak se chová pravda před inteligencí, která se zabývá tím, že vedle sebe elegantně skládá názory.

I u člověka, který zdánlivě mlčí, je to vždy jazyk, co formuluje názory. Přirozená schopnost, kterou nazýváme intelligence, souvisí s názory a jazykem. Jazyk vyslovuje vztahy. Vyslovuje jich však málo, protože se odvíjí v čase. Pokud je zmatený, nejasný, nepřesný, bez řádu, pokud duše, ze které vychází či která ho poslouchá, není dostatečně schopná udržet myšlenku, pak zcela či téměř pozbývá veškerý skutečný obsah vztahů. Pokud je dokonale jasný, precizní a uspořádaný, pokud se obrací na mysl schopnou udržet myšlenku, kterou pojala, zatímco pojímá další a schopnou udržet obě předchozí, když pojímá třetí, a tak dále, pak může být v takovém případě jazyk vcelku bohatý na vztahy. Ale toto relativní bohatství je, stejně jako každé jiné bohatství hrozně nuzné v porovnání s dokonalostí, o niž jedinou má cenu stát.

/30/

I když se na to budeme dívat z té nejlepší stránky, je mysl, která je uzavřená v jazyce, ve vězení. Ohraničuje ji počet vztahů, které mohou slova naráz zpřítomnit v její mysli. Nemá však

povědomí o myšlenkách, které obsahují spojení většího počtu vztahů; tyto myšlenky jsou vně jazyka, nemůžeme je zformulovat, přestože jsou naprosto přesné a jasné a každý vztah, ze kterých se skládají, můžeme naprosto zřetelně vyjádřit slovy. Mysl se tak pohybuje v uzavřeném prostoru částečné pravdy, který může být malý či velký, aniž by kdy i jen zahlédla to, co je vně.

Pokud mysl v zajetí neví o tom, že je zajatcem, žije v omylu. Pokud si to uvědomila, třeba jen na malinký okamžik, ale spěšně na to zapomněla, aby netrpěla, pak přebývá ve lži. Oslnivě inteligentní lidé se mohou narodit, žít a zemřít v omylu a ve lži. Pro takové lidi není inteligence dobrem ani výhodou. Rozdíl mezi více a méně inteligentními lidmi je jako rozdíl mezi odsouzcenci k doživotnímu pobytu v cele, jejichž cely jsou různě veliké. Inteligentní člověk, pyšný na svoji inteligenci, se podobá odsouzcenci, který se pyšní tím, že má velikou celu.

Mysl, která cítí, že je zajatcem, by to ráda sama před sebou skryla. Pokud však má hrůzu ze lži, neučiní to. Bude pak tedy muset hodně trpět. Bude narážet do zdi, až omdlí; probudí se, pohlédne vystrašeně na zeď, pak jednoho dne začne znovu a znovu omdlí; a tak dál, bez konce, bez naděje. Jednoho dne se probudí na druhé straně zdi.

Možná bude stále zajatcem, jen bude mít více prostoru. Ale co na tom záleží? Teď už má klíč, zná tajemství, které boří zdi. Dostala se za to, co lidé nazývají inteligencí, dostala se tam, kde začíná moudrost.

Všechny myslí, které jsou uzavřené v jazyce, umějí pouze vytvářet si názory. Všechny myslí, jež získaly schopnost uchopit myšlenky, které jsou nevyjádřitelné, protože se v nich pojí veliké množství vztahů, třebaže jsou přesnější a zářivější než vše, co vyjádříme nejpreciznějším jazykem, všechny myslí, které dojdou do tohoto bodu, již přebývají v pravdě. Náleží jim jistota a víra bez stínu pochybnosti. A málo záleží na tom, jak moc byl na počátku inteligentní, v jak veliké byl cele. Záleží jedině na tom, že když došel na konec své inteligence, ať už byla jakákoli, šel dál, za ni. Vesnický blb má k pravdě stejně blízko jako zázračně nadané dítě. Oba dva jsou od ní odděleni jen zdí. Nejde vejít do pravdy, aniž bychom prošli vlastním zničením; aniž bychom dlouho žili ve stavu krajního, naprostého ponížení.

/31/

Stejná překážka brání tomu, abychom poznali neštěstí. Tak jako pravda je něco jiného než názor, je také neštěstí něco jiného než utrpení. Neštěstí je ústrojí na drcení duše; člověk, který je v něm chycen, je jako dělník, kterého popadl do zubů stroj. Je to už jen cosi roztrhaného a zkrvaveného.

Stupeň a podstata utrpení, kterým je v pravém slova smyslu neštěstí, se u každé lidské bytosti velice liší. Záleží především na množství životní energie, kterou má na počátku a na postoji, jaký k utrpení zaujme.

Člověk nedokáže pojmout, že je neštěstí skutečné. Když někdo pozná, že je neštěstí skutečné, musí si říct: „Souhra okolností, nad kterou nemám moc, mi může kdykoli cokoli vzít, včetně všeho, co je mi tak vlastní, že to považuji za součást sebe sama. Není ve mně nic, co bych nemohl ztratit. Náhoda může kdykoli vymazat to, co jsem, a nahradit to něčím mrzkým a opovrženímhodným.“

Myslet si toto celou svou duší, znamená zakoušet nicotu. Je to stav krajního a naprostého ponížení, které je rovněž podmínkou přechodu do pravdy. Je to smrt duše. Proto nutí pohled na neštěstí duši, aby se stáhla, stejně jako k tomu nutí tělo blízkost smrti.

2. Překladatelská analýza originálu

Proces překládání se dá rozdělit zhruba na tři fáze. Podle Jána Vilikovského je můžeme nazvat: 1. recepce a interpretace, 2. formování koncepce a 3. reprodukce překladu (s. 96). Nejprve tedy s pomocí modelu Christiane Nordové provedeme analýzu textu, založenou na jeho pečlivém pročtení. Posléze představíme použitou překladatelskou koncepci a nakonec předvedeme hlavní překladatelské problémy, které vyplynuly při práci na překladu.

Pozn.: Pro přehlednost budeme úryvky z originálu i překladu uvádět kurzívou, bez uvozovek. Strany budou odpovídat stranám v použitém vydání originálu, jež jsou vyznačené i v překladu.

2.1 Vnětextové faktory

2.1.1 Autorka originálu

Autorkou originálu patří k nejslavnějším autorkám ve filosofii. Původem byla alsaská Židovka a žila mezi lety 1909 a 1943. Hlavním povoláním Weilové bylo učitelství. Nikdy nevstoupila do komunistické strany a marxismus vnímala kriticky, jako bojovnice za práva utiskovaných si nicméně na vlastní kůži vyzkoušela i práci v továrně a vzhledem ke svému politickému přesvědčení rovněž odjela do Španělska, kde se pokoušela s malým úspěchem zapojit do bojů v občanské válce. Ke konci života se pak angažovala v de Gaullově hnutí France libre, především jako rozhlasová redaktorka. Její krátký život skončil, když ve třiceti čtyřech letech podlehla vyčerpání, způsobenému asketickým životem, a s ním spojené tuberkulóze.

Weilová byla současnici Simone de Beauvoir, ale přestože prošly stejnými školami (Lycée Henri IV, École Normale Supérieure), každá se věnovala velice odlišným tématům. Práce Simone Weilové se tradičně dělí na dvě hlavní skupiny, před a po její konverzi ke křesťanství. Psala texty se sociální, křesťanskou a politickou tematikou. Během jejího života nevyšlo žádné z jejich větších děl. Za účelem jejich vydání vznikla po její smrti pod vedením Alberta Camuse v nakladatelství Gallimard edice Espoir. Mezi nejvýznamnější autorčiny tituly patří *La Condition ouvrière* (Gallimard, 1951), *L'Enracinement* (Gallimard, 1955), *Oppression et liberté* (Gallimard, 1955) a také její deníky, vydané v nakladatelství Gallimard mezi lety 1951 a 1956 pod názvem *Cahiers I až III*.

V Čechách byl z díla Simone Weilové vydán jen nepatrný zlomek, a to sice dvě knihy. V roce 1996 vyšel v nakladatelství Mladá fronta výbor z *Cahiers I až III* v překladu Evy Formánkové. Kniha s názvem Dobro, mez a rovnováha byla součástí edice filosofických děl Váhy. Další z jejích děl tu vyšlo až v roce 2009 v nakladatelství Kalich, a to *Tíže a milost*, drobné úvahy bez propojení do souvislejšího celku, v překladu Alana Beguivina. Na Slovensku vyšla kniha rovněž ve stejném roce. Dalšími díly, vydanými na Slovensku, jsou pak opět drobné úvahy *Duchovná autobiografie* a politicko-filosofický spis *Traktát o zrušení politických stran*. V roce 2015 se hrála ve Studiu Hrdinů divadelní hra věnovaná filosofce.

2.1.2 Intence autorky, místo, čas

Esej „La Personne et le sacré“ je jedním z většího množství textů, které Weilová napsala v Londýně jako redaktorka pořadu Ici France Libre, který se později přejmenoval na Les Français parlent aux Français a který vznikl ve francouzské sekci rádia BBC v roce 1940. Cílem každodenně vysílaného pořadu bylo vytvořit protiváhu nacistickou propagandou pokrouceného rozhlasu v okupované Francii a nabídnout povzbuzení pro utlačované Francouze. (Sloužilo nicméně i k předávání šifrovaných zpráv apod.)

V té době se Weilová zabývala problémem obnovení demokratické Francie po skončení války a snažila se pracovat na jeho teoretických základech. Její texty z této doby se tedy týkají politického zřízení a lidských práv. Co do časového zařazení texty vznikaly mezi datem jejího příchodu do Londýna, kam se přestěhovala na konci roku 1942, a její smrtí, která přišla v srpnu následujícího roku.

2.1.3 Adresát textu

Jak už jsme zmínili, text byl určen obyvatelům Francie, okupované za druhé světové války nacistickým Německem. Země byla od roku 1940 rozdělena na část pod oficiální vládou kolaborujícího režimu ve Vichy a na severní část, spravovanou přímo Wehrmachtem, který však v roce 1942 rozšířil okupované území i na jižní část země. Domácí média ovládala německá propaganda, zprávy byly upravovány podle potřeb okupanta a poslech stanic podporujících Dohodu byl potlačován. Jejich posluchači byli z principu lidé odmítající okupaci i kolaborující režim. (Známý byl popěvek hlasatele Pierra Daca v pořadu Les Français parlent aux Français proti největší okupanty spravované rádiové stanici: „Radio-Paris ment, Radio-Paris ment, Radio-Paris est allemnad.“)

Ve Francii v té době rovněž fungoval přidělový systém potravin, jehož dávkováním se Simone Weilová ze solidarity řídila, čímž si také ke konci života podlomila zdraví. K represím okupantů patřila i skutečnost, že stovky tisíc občanů musely v posledních letech války nuceně pracovat v Německu. Samostatnou otázkou pak byla samozřejmě situace Židů.

Vysílání Ici France libre sestávalo z různých pořadů, bohužel se však autorce práce nepodařilo zjistit nic o přesnějším zařazení Weilové textu do jeho programu. Adresáta můžeme tedy blíže určit spíše při pohledu na obsah a formu textu. Z těch lze usuzovat, že je určený dospělým, kteří mají alespoň základní filosofické vzdělání.

Text je nicméně, přinejmenším ve vydání, které jsme použili jako originální text k překladu, plně funkční i jako text určený pro čtenáře, a nikoli pouze pro posluchače. A jako takový má fungovat i v překladu, který není určen pro rozhlasové vysílání, nýbrž pro knižní vydání.

2.1.4 Médium

Text byl primárně napsán pro rozhlasové vysílání. Bohužel nevíme, v jaké podobě (a zda vůbec) byl zařazen do programu. Jeho forma však žádná specifika tohoto žánru nevykazuje.

Za života autorky žádné z jejích větších prací vydány nebyly, v roce 1950 však esej vyšla v edici *La Table ronde*, a sice pod pozměněným názvem „*La personnalité humaine, le juste et l'injuste*“ (numéro 36, décembre 1950). Až v roce 1957 ji pak jako součást většího souboru esejů a dopisů vydalo nakladatelství Gallimard, a to sice, jak už jsme řekli, na popud Alberta Camuse.

2.1.5 Funkce textu a problematika zařazení filosofických textů

Budeme-li zkoumat typologické zařazení filosofických textů, zjistíme, že to není jednoduchá otázka. Jak píše Jean-René Ladmiral, jsou to jednak texty informativní, zaměřené na předmět (takže by v nich měla převládat referenční funkce), jednak v nich hraje významnou roli jejich autor, takže by se měly vyznačovat především funkcí expresivní. Ladmiral ve svém pojednání „*Éléments de traduction philosophique*“ prochází několik stávajících translatických typologií textů a s žádnou z nich není spokojen, takže nakonec řadí filosofický překlad do zvláštní kategorie. (Texty dělí na neliterární, poetické a filosofické. Poslední dvě kategorie se liší především tím, že filosofický text lze podle něj objektivizovat. Zatímco tedy literární dílo můžeme do téhož jazyka přeložit vícekrát a každý z překladů považovat za kvalitní, nové překlady filosofických děl vznikají vždy za účelem nahrazení těch starších. (pp. 19–23))

Nyní se podíváme na přítomnost jednotlivých funkcí v textu, jak je rozlišil Roman Jakobson (s. 78–82). Tak jako ve většině odborných textů dominuje i v našem textu funkce referenční. Typickými příklady tu jsou jména spisovatelů či data. Odkazuje se tu však nejen k hmotnému světu, nýbrž i k abstraktním pojmům, kdy se tu mluví o dobru, právu, osobě. I tyto pojmy spadají pod referenční funkci, ačkoli nemusí čtenář ihned chápat, co se jimi míní, či s tím souhlasit.

Tyto pojmy jsou pak na mnoha místech probírány co do svého použití, co do svého významu. (Například: *C'est la preuve que le vocabulaire du courant de pensée moderne dit personnaliste est erroné.* p. 11, *Mais la catégorie des hommes qui (...) ont le monopole du langage (...)* p. 25) Významná je tu tedy i funkce metalingvistická, jak bývá ve filosofických textech, jejichž tradiční součástí bývá i ujasňování terminologie, obvyklé.

V textu lze najít i aspekty jiných funkcí. První větou eseje („*Vous ne m'intéressez pas.*“; p. 11) se navozuje zájem čtenáře, neboť je to přímá řeč a navíc útočí na čtenářovu pozornost svojí provokativností. Přítomná je tedy i funkce fatická. Citelná je tu též apelace na čtenáře – funkce konativní. Tématem je totiž etika, úcta k druhému člověku, a z textu je cítit, že se autorka snaží změnit příjemcův postoj k těmto otázkám, neboť text má, jak už jsme řekli, sloužit jako podklad k vybudování nového poválečného státu. Pro větší působivost také používá jednoduché příklady z běžného života, kterým příjemce snadno porozumí. (Například motiv s prodejem vajec. (pp. 24–25))

Poetická funkce je zastoupená především obraznými pojmenováními. Příkladem může být, když o určitých filosofických pojmech říká, že *je nemůžeme srazit k zemi*, nebo o nich mluví jako o zboží, u kterého existuje velická poptávka, avšak není nabídka. (s. 27)

Nordová píše, že komunikativní funkce textu vychází z „konkrétní situace produkce/recepce“, tedy „ze specifického uspořádání vnětextových faktorů.“ Dále říká, že: „některá uspořádání (...) se vyskytují tak často, že texty získají obecně užívané formy a vytváří textové typy.“ (p. 70) Náš originál naplňuje rysy textového typu filosofického eseje.

2.2 Vnitrotextové faktory

2.2.1 Téma

Text je filosofickou argumentací, úvahou z oblasti etiky a politické filosofie. Najdeme v něm i sociální tematiku, která, jak už jsme řekli, autorku celý život velice zajímala. Ústředním tématem textu je pojem práva. Je ukazován ve vztahu k pojmu lidské osoby i ve vztahu ke státnímu zřízení.

2.2.2 Obsah

Text je souvislou argumentací, která se točí okolo pojmu práva. Nejprve je v rámci vymezení se vůči filosofii personalismu popsán jeho vztah k pojmu lidské osoby. K jeho názornému vysvětlení je užito konkrétního příkladu. Již ve čtvrtém odstavci se objevuje také zásadní pojem posvátna, které je obsaženo v každém člověku a díky němuž pociťujeme bolest tváří v tvář bezpráví. Následují úvahy o vhodném státním zřízení, ve kterém by nebyli slabí utiskováni. Kritizován je systém politických stran (což je téma, kterým se Weilová zabývala i v samostatném eseji *Note sur la suppression générale des partis politiques*, který vyšel ve slovenském překladu).

Posvátné je to, co je neosobní, tedy dobro, krása, pravda. To nikdy nemůže vzniknout jako výsledek společenství lidí, protože společenství neumožňuje přechod k neosobnímu. V textu je přesněji vysvětleno proč. K přechodu k neosobnímu je člověku také třeba, aby se „cítil dobře“, což například dělníkovi v továrně není kvůli hrozným pracovním podmínkám umožněno. Vrací se tedy téma útisku slabých v naší společnosti.

Na základě citace Sofoklovy tragédie Antigoné kritizuje Weilová pojem práva jako scestného dědictví po antickém Římu. Odmítá ho spolu s dalšími pojmy jako nevhodné pro slovník, který je třeba vytvořit pro utiskované, aby mohli vyjádřit svoji bolest. Dále následují úvahy o poznání pravdy.

2.2.3 Předpoklady

Četba klade na čtenáře jisté nároky co do základní orientace ve filosofii. Bez ní se může v textu ztrácet. Vyžaduje také znalost nejzákladnějších pojmů z politologie.

Odkazy na konkrétní osoby (André Gide, Victor Hugo, ...), literární postavy (Antigoné a Kreón) a jevy, historická data (1789) apod. jsou vesměs na úrovni, která je běžnému francouzskému čtenáři dostupná, nevyžaduje od něj hlubší znalosti. Pro české čtenáře už je situace obtížnější, což nás vedlo k tomu, abychom se uchýlili k vysvětlivkám v poznámkách pod čarou.

Především pak text předpokládá čtenáře, který je schopný abstraktního myšlení a má zájem trávit jím čas.

2.2.4 Kompozice

Text tvoří souvislý text, který je pro větší přehlednost rozdělen pomocí mezer mezi odstavci celkem na dvanáct tematických oddílů. Mezi oddíly je však vždy jasná návaznost. Celým dílem se jako hypertéma vine tematická trojice osoba–posvátno–právo, k níž jsou vztahována dílčí podtémata.

2.2.5 Nejazykové složky

O rozdělení textu na odstavce a oddíly jsme se již zmínili. Obsahuje nadpis a podnadpis. V překladu jsme ignorovali očíslování eseje, některé prvky elektronické edice (například odkaz usnadňující listování v dokumentu) a také stránkování, které je zaznamenané v textu podle starší podoby textu. Pro orientaci jsme vyznačili čísla stránek podle originálu (vždy před odstavcem, který začíná na nové straně).

V textu jsou občas překlepy, které však lze vždy snadno odhalit. (Jedná se především o chybějící akcenty nad francouzskými samohláskami.)

2.2.6 Lexikum

Podíváme-li se na použité lexikum, nemůžeme si nevšimnout, že se velická skupina výrazů v textu neustále opakuje. Jsou to filosofické a politologické výrazy, zvláště ty, jež se vyskytují v nadpisu a podnadpisu textu, ale i mnohé další. Vzhledem k tomu, že se jedná o filosofický text, nepoužívá autorka téměř vůbec epiteta a kvůli jednoznačnosti ani synonyma. Obrovské lexikální úspornosti si můžeme všimnout například v úryvku: (...) *pour qu'à leurs yeux la matière humaine anonyme cesse réellement d'être de la matière humaine anonyme*. (p. 20) Nebo: *Le bien est la seule source du sacré. Il n'y a de sacré que le bien et ce qui est relatif au bien*. (p. 13) Podíváme-li se například na výrazy z názvu eseje, zjistíme, že „*personne*“ se v textu o pouhých dvaceti devíti stranách vyskytuje 87krát a „*sacré*“ 27krát. Podobně je tomu u mnoha dalších pojmů.

Naštěstí pro nás není tento text založen na etymologických hříčkách, jak tomu bývá u filosofů (obzvláště v druhé polovině dvacátého století) tak časté. Problematický je pro nás poněkud pouze velký počet použitých substantivizovaných adjektiv, která ve francouzštině díky předsazeným členům nepůsobí žádné zmatení, v češtině však musíme dbát na to, aby kvůli nim věty nebyly víceznačné.

Většina použitých výrazů z oblasti filosofie a politiky představuje součást běžného slovníku těchto disciplín a pro překlad nebyla žádnou překážkou. (Příkladem mohou být: *la vérité, le bien, le droit naturel, le sacré, la notion*.) Pojmy, s jejichž překladem jsme se potýkali, viz níže v kapitole „Problémy překladu“.

2.2.7 Syntax

Text je rozdělený do velkého množství kratších odstavců, tvořených zhruba jednou až dvanácti větami. V textu jsou použité jednoduché i syntakticky složité věty, které jsou často rozdělené středníkem. Někdy přesahují i čtyři řádky.

V textu se vyskytuje uvozovkami uvedená přímá řeč, zvláště na místech, kde se autorka pokouší přiblížit abstraktní myšlenky pomocí konkrétních příkladů. V prvních několika odstavcích textu slouží jako aktualizace. Z velké části je také součástí citace (ze Sofoklovy tragédie *Antigoné*).

Autorka často užívá opakování větné struktury, například: *D'abord une collectivité n'est pas quelqu'un, sinon par fiction ; elle n'a pas d'existence, sinon abstraite (...)*. (p. 19) Velice časté jsou tu neosobní konstrukce, a sice s výrazy „il y a“, „on“, „il est“. Velice časté jsou zdůrazňující vytýkací konstrukce, jako například ve větách: *Ce qui est sacré dans la science, c'est la vérité. Ce qui est sacré dans l'art, c'est la beauté*. (p. 16) V češtině nejsou tak časté jako ve francouzštině, nebudeme je tedy vždy zachovávat, aby nebyla syntax cílového textu zbytečně složitá.

V textu se vyskytují jak neosobní vazby, tak i věty s podmínkou v první osobě, a to jak plurálu, tak singuláru. O jejich překladu více níže.

3. Koncept překladu

U našeho překladu bude zásadní roli hrát první fáze. Musíme se totiž pokusit o co nejpřesnější převod myšlenek textu. Samozřejmě však narazíme i na místa, kde nám smysl nebude zcela jasný a která budeme muset převádět mechanicky, bez hlubšího porozumění, aniž bychom českému čtenáři znemožnili uhádnout jejich význam. V takových případech nám ovšem pomůže skutečnost, že je dílo jazykově velice úsporné a pojmy se neustále opakují.

Zároveň pak musíme dbát i na jazyk díla. Jak už jsme řekli, filosofické texty – a tento není výjimkou – se většinou vyjadřují k různým otázkám terminologie. Proto je třeba dbát na uniformitu při překládání jednotlivých opakujících se výrazů, na etymologické konotace a souvislosti apod. Naši ambicí bude spíše se vyhýbat línému překládání pojmů pomocí přejatých výrazů s latinskou etymologií (například *critérium – měřítko*). Jsme totiž toho názoru, že latinismy vyvolávají ve čtenáři dojem, že přesně rozumí textu, ve skutečnosti mu však brání v jeho opravdovém pochopení. V českých textech, které mluví o překladu terminologie ve filosofii, nicméně vidíme spíše opačnou tendenci. Například Josef Fulka dokonce tvrdí, že „překladatel bude tvář v tvář takovýmto textům

stále častěji nucen volit jakýsi ‚pragmatický‘ postup a nechávat některá klíčová slova v originále.“ Student dnes již ví, jak si je dohledat. (Fulka: 357)

Vzhledem k tomu, že text je především odborný, se nemusíme tolik soustředit na jeho estetický účinek. Proto jsme se rozhodli dodržovat použití středníků podle originálu, ačkoli tento prostředek není v češtině tak častý jako ve francouzštině. Čárkou je nahrazujeme pouze v případě, že by to bylo rušivé, například na tomto místě: *S'il est parfaitement clair, (...) ; s'il (...) ; en ce cas, le langage peut être relativement riche en relations.* (s. 29) Také je například zcela v pořádku překládat text co do výrazů uniformně, ačkoli to v překladu občas bohužel nebylo možné.

Používáme také výrazů, které by se daly považovat téměř za „filosofismy“, neboť i ve filosofických textech, tak jako možná v každém jiném žánru, se ustálila častá slovní spojení a obraty. Námi použité výrazy jsou však nicméně stejně asi nejvhodnějšími českými ekvivalenty francouzských výrazů. (Příklady: „être fondée en“ – „zakládat se v“, „participer à“ – „mít účast na“).

Čtenáři se snažíme pokud možno usnadnit čtení textu, na druhou stranu však nejsme povinni vytvořit srozumitelnější text, než jaký je originál. A ten je často náročný na pochopení. S tímto na paměti odoláváme pokušení zlogičťovat text, používat vysvětlující diluční řešení a vkládat příliš mnoho poznámek.

Poznámky pod čarou však můžeme používat – u filosofických děl jsou poznámky překladatele velice časté – a budou mnoha čtenáři jistě uvítány, neboť jim usnadní četbu a poskytnou souvislosti, které by třeba kvůli nedostatečné jazykové vybavenosti nedokázali sami vyhledat.

Po pečlivém pročtení textu jsme text zkonzultovali s doktorandem na Katedře filosofie a dějin přírodních věd Mgr. Martinem Rabasem. Diskutovali jsme především o vhodných českých ekvivalentech k problematickým pojmům, jež jsou zmíněny níže.

Při každém překladu dochází kvůli odlišnostem mezi jazyky k interpretaci. Jiří Levý tak nazývá celou druhou fázi překladu. U filosofických textů je tomu tak samozřejmě také. Vždy dochází k interpretaci, překladatel by se však měl snažit co nejméně konkretizovat, aby text neochuzoval o možné významy a čtenáři ponechal možnost provést konkretizaci, která nebude příliš vzdálená původnímu textu. (Levý, s. 59) Naše interpretace se v překladu projevuje především ve volbě ekvivalentů pro nejdůležitější pojmy (např. *collecitivité*).

3.1 Profil cílového textu

Jméno Simone Weilové není českým čtenářům tolik známé, přesto se občas vynořuje například v novinových člancích, což je důkazem toho, že nás její osoba stále fascinuje a snad i toho, že je její myšlení stále aktuální.

O náš překlad by mohla mít zájem vydavatelství, která již od autorky vydala jiná díla (Kalich a Mladá fronta). Povahy textů, která tato nakladatelství vydala, se však od toho našeho značně liší. Byly to knížky, které mohou zaujmout široké spektrum čtenářů, zvláště pak takových, kterým jsou blízké úvahy o křesťanství i o duchovním životě obecně. Náš text patří do oblasti politologie a etiky a

je to souvislý esej, nikoli soubor krátkých úvah a myšlenek. Vzhledem ke svému nevelkému rozsahu by asi tvořil součást souboru více úvah. Ty by mohly být všechny od téže autorky, například podle vzoru výboru nakladatelství Gallimard *Écrits de Londres et dernières lettres*. Nebo by mohl být zařazen do výběru esejů od různých myslitelů, týkajících se politologie či etiky. Se zájmem by jej mohla přijmout specializovanější nakladatelství, jako například Oikoymenh, nakladatelství Filosofického ústavu Akademie věd Filosofía, Academia, nebo i menší nakladatelství jako Pavel Mervart, Herrmann a synové, Rezek a další.

4. Problémy překladu

4.1 Členy

Na rozdíl od francouzštiny (němčiny, angličtiny a dalších jazyků), postrádá čeština pro filosofické texty velice užitečný rys, kterým jsou neurčité a určité členy. Nejjasnějším příkladem tohoto problému v našem překladu je název eseje. Náš český překlad *Osoba a posvátno* má ve francouzštině dva možné ekvivalenty, jednak ten, který je v názvu originálu: *La personne et le sacré*, jednak *Une personne et un sacré*. I kdybychom nepřekládali text z oblasti filosofie, byl by rozdíl mezi oběma verzemi naprosto zásadní pro interpretaci celého eseje. Jinak ovšem v překladu vlivem tohoto jevu nevznikly žádné nejasnosti.

Ve většině příkladů nepoužíváme žádný ekvivalent k vyjádření francouzského členu, aby text nebyl zbytečně přebujelý. Uvědomujeme si nicméně, že není cílový text tak průzračně jasný jako originál. Příkladem může být překlad věty *Ce n'est pas non plus la personne humaine.*, jenž v našem překladu zní: *Není to ani lidská osoba.* (s. 12) Ze všech možných řešení, kterými čeština disponuje v této otázce (viz Radina, s. 18–27), jsme použili snad jen neurčité zájmeno „nějaký“ k převodu francouzského neurčitého členu. Například: *K přechodu nikdy nedojde u toho, kdo sám sebe považuje za člena společenství, jako součást nějakého „my“.* (s. 17)

V originálu se nejčastěji pomocí členu substantivizují adjektiva „personnel“, „impersonnel“ a „sacré“. První dva výrazy ponecháváme ve tvaru adjektivním. Při překladu posledního nám čeština umožňuje použít substantivní „posvátno“.

4.2 Pojmy

U našeho textu je naprosto zásadní, abychom pojmy překládali uniformně, proto je u každého z nich třeba najít takový ekvivalent, který bude použitelný pro všechny jeho výskyty. Proto není radno například měnit slovní druh a je třeba dbát na shodné konotace pojmů v obou jazycích.

Podáváme výklad, jak a proč jsme se rozhodli pro ten který ekvivalent problematičtých pojmů originálu:

- personne Překládat pojem „personne“ ekvivalentem „osoba“ vede k tomu, že se hned v začátku cílového textu vyskytují nepříliš česky znějící věty, například: „*Vaše osoba mě nezajímá.*“ Na druhou stranu si nemůžeme dovolit pojem překládat jako „osobnost“, neboť pro ten existuje ve francouzštině výraz „personnalité“. A vzhledem k tomu, že hraje pojem v textu ústřední roli, musíme se u jeho překladu držet přísné uniformity.
- Ve vztahu k tomuto pojmu narazíme v textu také na výraz „personne humaine“. Ten vychází z *Déclaration des droit de l'homme et du citoyen* a překládáme jej jednoduše jako „lidská osoba“.
- bien V některých výskytech tohoto slova se ozývá jeho význam „majetek“ (například: *son unique et véritable bien, qui n'est pas en ses mains* (s. 26)) a na některých místech je použito v množném čísle, což jsou ovšem jediné argumenty proti jinak bezproblémovému překladu jako „dobro“. Posledně zmíněné místo (*dans le royaume des biens impersonnels* (s. 28)) překládáme vědomým posunem v jednotném čísle).
- intelligence U tohoto pojmu by se nabízel překlad „rozum“, pro ten nicméně existuje ve francouzštině přesnější výraz „raison“. Volíme tedy možná líné, ale zato bezpečné řešení přeložit termín co nejdoslovněji, tedy „intelligence“. Hlavním vodítkem k překladu tohoto pojmu nám je věta: *La faculté naturelle qu'on nomme intelligence est relative aux opinions et au langage.* (p. 29), která nám potvrzuje správnost námi zvoleného českého ekvivalentu.
- épanouissement Toto je velice problematický pojem, ke kterému se v češtině obtížně hledá ekvivalent. Nabízelo by se tu ustálené slovní spojení „rozvoj osobnosti“, to by ovšem nebylo správné ze dvou důvodů. Zaprvé musíme zachovat uniformní použití ekvivalentu „osoba“ pro francouzské „personne“. Zadruhé při pozorném vnímání textu vidíme, že se tu mluví spíše o překračování hranic, o zmnožování svého já ve světě, o „zabírání prostoru“.
- V elektronickém slovníku TLFi najdeme několik významů tohoto slova. Ty, které se týkají konkrétních předmětů, budou pro nás určující pouze jako konotace. Slovo může znamenat rozvití květu, rozvětvení cévy či nervu nebo rozzáření tváře. Ve spojení s člověkem pak má další specifické významy. Jednak může znamenat harmonický osobnostní či tělesný rozvoj, jednak jakési otevření se v oblasti morální, citové či intelektuální.
- Po zvážení všech těchto možností a konotací jsme zvolili ekvivalent „rozvíjení“.

- acte gratuit Podíváme-li se na wikipedii, zjistíme, že termín se tu do angličtiny ani do němčiny nepřekládá, používá se jeho francouzská podoba, za kterou následuje vysvětlení. Do češtiny existují různé překlady výrazu, například „bezüčelný“ (Václav Černý, s. 231), „bezzájmový“ překladatele Jiřího Ježka (Gide, 1930, s. 180) nebo „bezdůvodný“ podle překladatele Jiřího Pospíšila (Gide, 1967, s. 171). Zvolili jsme překlad podle Pospíšila, tedy „bezdůvodný čin“ a význam a původ termínu vysvětlujeme spolu s citací z jeho překladu *Vatikánských kobek* v poznámce pod čarou. Francouzskému čtenáři může být totiž termín známý anebo si jej může dohledat. Český čtenář by s tím měl už vzhledem k existenci různých překladů potíže.
- être Velice častý filosofický termín, který umožňuje různé překlady, jako „bytí“, jako „jsoucno“. V našem textu se hodí termín „bytosť“, a sice u všech jeho výskytů. Zcela jisti si nejsme jeho překladem pouze ve větě: (...) *ce serait un soulèvement de l'être tout entier* (...) (p. 21), z opatrnosti i zde volíme uniformní řešení.
- collectivité Překladatel filosofických textů do češtiny mívá často výhodu v tom, že mu cílový jazyk poskytuje dva ekvivalenty pro cizí výrazy, pokud mají původ v latině. To znamená jeden převzatý z latiny a jeden s českou (či slovanskou) etymologií. Příkladem takové dublety může být třeba „předmět“ a „objekt“. Toto však neplatí pro všechny pojmy a dokonce ani v rámci skupiny příbuzných pojmů. Z toho pak vznikají problémy, jako například i v případě pojmu „collectivité“.
- Pro něj v češtině existuje ekvivalent „společenství“. S tím jsou ovšem hned tři druhy potíží. Zaprvé se v textu vyskytují ještě výrazy „collectif“ jako substantivum a „collectif“ jako adjektivum. Tyto dva výrazy pak už musíme přeložit latinskými výrazy „kolektiv“ a „kolektivní“. Cílový text tedy nebude tak uniformní a názorný jako originál. A rozdíl to bude výrazný, protože se tu tyto výrazy opakují velice často.
- Druhou nepříjemností je skutečnost, že český výraz „společenství“ má stejný základ jako „společnost“, což neodpovídá vztahu těchto výrazů ve francouzštině („collectivité“ a „société“). A do třetice je slovo problematické tím, že má kromě sedmého pádu identické tvary skloňování, což čtenáři stěžuje četbu.
- Podle nás nicméně neexistuje lepší řešení. A při zkoumání překladu *Tíže a milost* z dílny Alana Beguivina zjistíme, že postupoval přesně stejným způsobem jako my.

esprit	Tento pojem by se dal překládat jednak jako „ <u>mysl</u> “, jednak jako „ <u>duch</u> “. Ve většině případů v první části překladu volíme druhou variantu, v druhé části je pak podle nás vhodnější první ekvivalent. Do češtiny lze k naší úlevě bez problémů převést dokonce i slovní hříčku ve větě: <i>Une addition s'opère dans un esprit qui oublie momentanément qu'il existe aucun autre esprit.</i> Originál tu bude přesto o něco srozumitelnější než cílový text právě díky polysémii výrazu, který zahrnuje významy obou českých ekvivalentů.
soi	V textu nacházíme úsloví „culte de soi“. Francouzské „soi“ (anglicky „self“) je ve filosofii velice častý pojem, čeština však nedisponuje přesným ekvivalentem. Podle Českého národního korpusu se překládá jako „jáství“, „já“, „vlastní osoba“, „subjektivita“. My zde používáme jednoduše „já“.
malheureux	Výraz „les malheureux“ jsme se rozhodli překládat jako „ <u>chudáci</u> “, což nám přijde nejvýstižnější. Bohužel pak narušujeme uniformitu lexika, neboť slovo „malheur“ překládáme jako „ <u>neštěstí</u> “. Lepší ekvivalent pro ně však nemáme.

4.3 Obtížně pochopitelná místa v originálu

V první fázi překladu jsme bohužel narazili i na místa, která jsou jen těžko srozumitelná. Řešili jsme je tak, že jsme se pokusili o co nejdoslovnější překlad.

Jedním příkladem za všechny může být místo: *S'ils l'éprouvent à l'occasion de leur propre personne, c'est parce qu'elle a part au prestige collectif par la considération sociale dont elle se trouve être le siège.* (p. 19) Není tu zcela jasné, co se míní pojmem „siège“, proto jej překládáme co nejneutrálněji jako „sídlo“.

Problém vyvstal také u výrazu „bête collective“, který prý používá Platón, nepodařilo se nám ho však v jeho díle dohledat. Naštěstí nehraje v textu zásadní roli, proto překládáme co nejjobecněji a v souladu s jinými místy jako „kolektivní zvíře“.

4.4 Poznámky pod čarou

V překladu provádíme svého druhu aktualizaci textu, a sice skrze poznámky pod čarou. Vysvětlujeme pojmy, jména a roky, která by český čtenář nemusel znát nebo by si nemusel uvědomit všechny jejich souvislosti. V některých případech nejsou poznámky nutné, alespoň ne z důvodů odlišností obou kultur. Přesto je do textu raději vkládáme. V případě vydání překladu by měl samozřejmě v této otázce poslední slovo redaktor.

Autorka originálu nepoužila žádné poznámky pod čarou. Abychom se vyhnuli zmatení, přidáváme nicméně za každou poznámku: „(pozn. př.)“.

4.5 Citované překlady

Weilová na několika místech odkazuje na různá literární díla. V češtině u některých z nich existují překlady, u jiných nikoli.

Nutnost citovat z překladu *Vatikánských kobek* vznikla z našeho rozhodnutí doplnit jeden z pojmů zmíněných v textu vysvětlující poznámkou. Citujeme tu z překladu, ve kterém je podle nás nejvhodněji přeložen vysvětlovaný pojem „acte gratuit“.

U citace Williama Blakea z knihy *The Marriage of Heaven and Hell* disponujeme hned dvěma českými překlady. Jeden z nich by byl v souladu s tím, co chce Weilová pomocí citace vyjádřit. Považujeme však za zbytečné, abychom překlad citovali, protože můžeme vytvořit vlastní, Weilové „na míru“. Jedná se totiž o pouhý výrok bez složitějších poetických prvků a dává možnost vytvořit dobrý nový překlad, aniž bychom plagovali ty stávající.

Do češtiny nebyla bohužel přeložena báseň Victora Huga „*Ce siècle avait deux ans !*“ ze sbírky Podzimní listí, proto jsme museli použít vlastní překlad výrazu „écho sonore“. Nabízíme však čtenáři v citaci místo, na kterém se toto přirovnání v básni vyskytuje.

Z tragédie Antigoné bohužel Weilová asi necituje podle žádného vydaného překladu, nejspíše sama překládá přímo ze starořečtiny, případně volně parafrázuje podle paměti. Ani my si tedy nemůžeme pomoci hotovým českým překladem.

4.6 Rod

V textu narazíme na věty psané v první osobě jednotného čísla. V originálu není poznat rod, jakým autorka píše, v češtině jej však na tomto místě vyjádřit musíme. Autorka sama by pravděpodobně užila rod mužský, neboť vyplývá z její filosofie (tak, jak ji představuje i v tomto eseji), že nechce vystavovat vlastní individualitu, nechce upozorňovat na svoji osobu. My si však dovoluujeme provést experiment (a vědomě se dopustit individuálního posunu) a vzhledem k tomu, že autorka i překladatelka jsou ženy a odborných textů psaných v ženském rodě je stále poskrovnu, volíme ženské koncovky.

Proto píšeme: *Co přesně mi brání, abych tomu člověku vyškrábala oči, jestliže se mi k tomu naskytne příležitost a mám náladu to udělat?* (s. 12)

4.7 Typografie

V textu se objevuje několik slov psaných s velkým počátečním písmenem („Églises“, „Ordres“, „Croix“, ...). Tento jev je ve francouzštině poměrně častý, nikoli však v češtině, proto ekvivalenty píšeme malým písmenem. Výjimkou je vyjádření důrazu v *Partout* na str. 28, který zachováváme.

Sjednotili jsme podle českého úzu použití dvojtečky a uvozovek u přímé řeči.

5. Typologie překladatelských postupů

Příklady vezmeme z prvních pár stránek překladu, neboť je jich požehnaně napříč celým textem. Neboť jak píše Alena Tionová: „Jen v omezené míře můžeme při převodu mezi francouzštinou a češtinou, tedy dvěma jazyky typologicky odlišnými, užít doslovného překladu (...), v němž si přímo odpovídají jednotlivé lexikální jednotky i slovní druhy.“ (s. 409) Podle její klasifikace překladatelských postupů v knize *Francouzština pro pokročilé* si vyložíme některé z postupů, které jsme v našem překladu použili. (s. 409–457)

5.1 Transpozice

Transpozice je velice častým překladatelským postupem při překladu mezi francouzštinou a češtinou. V našem textu se setkáme se všemi jejími druhy, které (v tomto směru překladu) Tionová zmiňuje.

Jednoduchou transpozicí slovního druhu jsme řešili například následující složitý francouzský výraz:

ce qu'il y a de plus délicatement ombrageux dans l'amitié *tu nejkřehčí, nedůvěřivou součást přátelství (s. 11)*

Typickým příkladem tohoto postupu mezi francouzštinou a češtinou může dále být:

courant de pensée moderne *současného myšlenkového proudu (s. 11)*

V odborných textech se i v češtině vyskytuje větší množství podstatných jmen, obecně je však pro ni přirozenější používat slovesa. Proto Tionová vytýká zvláštní druh transpozice, a sice **transpozici francouzského podstatného jména do češtiny**. Dvojitým příkladem může být:

par la sensation d'un contact avec l'injustice *má pocit, že se setkal s nespravedlností (s. 15)*

Předchozí příklad zahrnuje zároveň i **transpozici syntaktickou větného členu pomocí vedlejší věty**:

par la sensation d'un contact avec l'injustice *má pocit, že se setkal s nespravedlností (s. 15)*

5.2 Koncentrace a diluce

Tionová píše: „Vzhledem k analytičnosti francouzštiny a syntetičnosti češtiny a její větší schopnosti tvořit derivací nová slova dochází ve větší míře ke koncentraci směrem do češtiny.“ (s. 426) Spočítáme-li slova na prvních dvou stranách originálu a překladu, zjistíme, že v češtině je text téměř o čtvrtinu kratší. Částečně je to samozřejmě způsobeno složitějšími francouzskými vazbami typu „il y a“ (převáděné námi často jen jako „je“), je tu však i bezpočet jiných příkladů.

Povinnou koncentrací je například:

toutes les fois *pokaždé (s. 13)*

Příkladem **nepovinné koncentrace** je:

sans commettre une cruauté et blessar la justice aniž by se přitom dopustil krutosti a nespravedlnosti (s. 11)

V textu se přirozeně nacházejí také **koncentrace** francouzských **deminutiv**:

le petit garçon chlapečka (s. 12)

5.3 Étoffement a dépouillement

Příklady tohoto jevu se hledají v našem textu obtížněji, přesto se v něm občas vyskytují. Například **dépouillement**, při kterém jsme nahradili francouzský infinitiv českou předložkou:

a été, par son insuffisance interne, impuissante nebyl kvůli vnitřní nedostatečnosti vhodný pro à exercer la fonction funkci (s. 12)

5.4 Modulace

Modulace „je nutná tam, kde by přímý nebo i transponovaný ekvivalent byl sice gramaticky správný, ale odporoval by duchu cílového jazyka.“ (Tionová, s. 447)

V překladu jsme použili například **modulaci aktiva pasivem**:

Il n'y a d'autres limites à nos vœux que les Naše chtění omezuje jen zákonitost hmoty a nécessités de la matière et l'existence des existence druhých lidí okolo nás. (s. 13) autres humains autour de nous.

Francouzština používá mnohem častěji trpný rod než čeština. V některých případech jsme tedy užili **transpozice pasiva aktivem**. Zde je příklad zvrtného pasiva:

le passage dans l'impersonnel ne s'opère que přechod do neosobního můžeme uskutečnit (s. 17)

K vazbám, jež nemají český ekvivalent a vynucují si **modulaci**, patří například ty se slovesem „se croire“:

quand on croit devoir pokud člověk cítí potřebu (s. 15)

Příkladem **modulace charakteristika – činnost** je:

Elle est établie dans un état de gémissement Ustrnula ve stavu tlumeného, nepřerušného sourd et ininterrompu. kvílení. (s. 14)

Dalším příkladem modulace může být:

l'erreur qui attribue à la collectivité un omylem, kterého se dopouštíme, když caractère sacré společenství přisuzujeme posvátný caractère (s. 17)

5.5 Větná synonymie

Příkladem **větné synonymie**, kde jsme volili volnější, zato však lépe znějící překlad, může být:

*Ce n'est ni sa personne ni la personne humaine
en lui qui m'est sacrée.*

*To, co je pro mě posvátné, není jeho osoba ani
jeho lidská osoba. (s. 12)*

*To, co je pro mě na něm posvátné, není osoba
ani lidská osoba. (další možná varianta)*

Ještě lepším příkladem větné synonymie nabízí věta:

*Certains trouvent à certains moments une
volupté dans ce cri.*

Někteří někdy v nářku nacházejí rozkoš. (s. 13)

*Někteří v nářku v některých chvílích nacházejí
rozkoš.*

*Jsou chvíle, kdy někteří v nářku nacházejí
rozkoš.*

Jsou tací, kteří někdy v nářku nacházejí rozkoš.

6. Typologie překladatelských posunů

Překladatelské posuny, jsou ztráty a zisky, které se objevují v cílovém textu v porovnání s originálem. Anton Popovič je popisuje takto: „Všetko, čo v preklade vzniká alebo zaniká so zreteľom na pôvodinu, možno vysvetliť pojmom posunu.“ (1983, s. 28)

6.1 Makrostylistické

Musíme přiznat pochybnost, zda se nám podařilo správně převést žánr textu. Nachází se totiž na pomezí eseje a filosofického pojednání. Naráželi jsme proto znovu a znovu na otázku, zda upřednostnit estetická měřítko nebo věrnost originálu.

Jinak jsme se makrostylistickým posunům (mezi něž podle Kathariny Reissové patří aktualizace, lokalizace, adaptace) vyhýbali. Proto beze změny převádíme i *nous, Français* jako *my Francouzi* (s. 15).

6.2 Mikrostylistické

6.2.1 Spojky „a“ a „et“

Často jsme narazili na místa, kde jsme francouzskou čárku mezi větnými členy nahradili spojkou „a“, a naopak na místa, kde jsme namísto francouzského „et“ použili v cílovém textu čárku.

Například:

sous tous rapports, à tous égards

ve všech situacích a ve všech ohledech (s.12)

*Elle est établie dans un état de gémissement
sourd et ininterrompu.*

*Ustrnula ve stavu tlumeného, nepřerušného
kvílení. (s. 14)*

6.2.2 Autorský plurál a „člověk“

Ve francouzštině je přirozené používat často trpný rod, častěji než čeština užívá ukazovacích zájmen a navíc disponuje zájmenem „on“. V češtině jsme problém řešili dvojím způsobem, jednak převodem do autorského plurálu, jednak použitím neutrálního „člověk“, které ovšem nemůžeme použít vždy, protože je rovněž ekvivalentem francouzského *l'homme*. Vzhledem k četnosti těchto jevů v originále, se v tomto ohledu výchozí a cílový text značně liší.

on dira sans s'abaisser

můžeme bez sebeponižování říct (s. 11)

celui aux yeux de qui

člověk, podle nějž (s. 17)

6.2.3 Vynucené opakování

Absence členů v češtině nás na více místech nutí k opakování, tak jako například v tomto případě:

*La cause qui empêche que la personne se sente
sacrée, c'est qu'en fait elle ne l'est pas.*

*Příčinou toho, že se osoba necítí posvátná, je
to, že ve skutečnosti posvátná není. (s. 19)*

6.2.4 Aktuální členění větné

Jelikož jsme se pokoušeli zachovat vztahy témat a rémat v textu a zároveň nahradit „nečeské“ vytýkací konstrukce, museli jsme v češtině pečlivě volit druhy aktuálního členění větného. Předvětí a závětí tak v cílovém textu často mění pořadí oproti originálu.

Většinou se nám bohužel nepodařilo postavit sloveso blíže k začátku věty, což by čtenáři zjednodušilo četbu. Zjistili jsme při těchto pokusech, že pak věty znějí příliš jednoduše a neodborně.

6.2.5 Překladatelské posuny dle A. Popoviče

Na různých místech v překladu jsme se dopustili i dalších posunů, které vyjmenovává Anton Popovič. (1975, s. 123) Následují příklady alespoň tří z nich:

generalizace:

la liberté est peu de chose pour elle

svoboda je pro ni málo (s. 14)

konkretizace, kde jeden výraz překládám dvěma různými ekvivalenty:

*où ce cri faible et maladroit puisse se faire
entendre*

*v níž by byl tento slabý, neobratný výkřik
vyslyšen (s. 14)*

les coups qui provoquent ce cri

rány, jež vyvolávají tento nářek (s. 13)

omise, kdy vynecháváme v češtině vzácněji užívané přivlastňovací zájmeno:

par son insuffisance interne

kvůli vnitřní nedostatečnosti (s. 12)

Největší potíže pro nás představovala snaha vyhnout se **zlogičťování**. Jedním příkladem za všechny může být vložené příslovce ve větě:

on peut en provoquer autant qu'on veut sans

rien violer de sacré

Ty můžeme kdykoli vyvolat, aniž bychom

přítom poškodili něco posvátného. (s. 15)

7. Závěr

Vzhledem k nárokům, jaké klade překlad filosofického textu na správné pochopení díla v první fázi překladatelského procesu, byla pro nás tato práce velice přínosná i nad rámec studia translatologie. Dále jsme se zorientovali v typologii překladatelských postupů a ujasnili si rozdíl mezi postupem a posunem. Zjistili jsme, jaká všechna rozhodnutí je překladatel nucen učinit při překladu z cizího jazyka, a díky překladu delšího textu jsme se naučili překládat některé typicky francouzské konstrukce do češtiny tak, aby nepůsobily rušivě.

Literatura

Originál

Weil, Simone: „La Personne et le Sacré“ in Weil, Simone: *Écrits de Londres et dernières lettres*, Paris: Éditions Gallimard, 1957, pp 11–51. Dostupné z: <http://classiques.uqac.ca>

K originálu

„Acte gratuit“ in: Wikipedia, Die freie Enzyklopädie. [online], Bearbeitungsstand 29. 1. 2018, 17:05 [cit. 2018-07-26]. URL: https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Acte_gratuit&oldid=173457578

„acte gratuit“ in: Wiktionary, The Free Dictionary. [online], Date of last revision 1. 3. 2018, 11:29, [cit. 2018-07-26]. URL: https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=acte_gratuit&oldid=49079000

„La Radio française pendant la Guerre“ [online], Dernière révision 2. 6. 2009, 02:09 [cit. 2018-07-21]. URL: <http://deuxiemeguerremondia.fovrumactif.com/t8557-la-radio-francaise-pendant-la-guerre>

Černý, Václav: *André Gide*, Praha: Triáda, 2002. ISBN 80-86138-11-9.

Gide, André: *Vatikánské kobky*, Praha: Odeon, 1967.

Gide, André: *Vatikánské kobky*, Praha: Topič, 1930.

Hellman, John: *Simone Weil: An Introduction to Her Thought*, Wilfrid Laurier University Press, 1983. ISBN 0889201218.

Weil, Simone: *Écrits de Londres et dernières lettres*, Paris: Éditions Gallimard, 1957.

Weil, Simone: *Tíze a milost*, Praha: Kalich, 2009. ISBN 978-80-7017-123-3.

K teorii překladu

Fulka, Josef: „Překlad Barthesových Mytologií: mezi marxismem a sémiologií.“ In: Kalivodová, Eva et al.: *Tajemná translologie? Cesta k souvislostem textu a kultury*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, str. 186–189. ISBN 978-80-7308-247-5

Jakobson, Roman a Červenka, Miroslav, ed.: *Poetická funkce*. Jinočany: H & H, 1995. ISBN 80-85787-83-0.

Ladmiral, Jean-René: „Éléments de traduction philosophique.“ In: *Langue française*, n°51, 1981. *La traduction*, [en ligne] [cit. 2018-07-26] pp. 19–34. Doi : 10.3406/lfr.1981.5095. Dostupné z: http://www.persee.fr/doc/lfr_0023-8368_1981_num_51_1_5095

Levý, Jiří: *Umění překladu*, Praha: Ivo Železný, 1998. ISBN 80-237-3539-X.

Nord, Christiane: *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*, Amsterdam: Atlanta, GA, 1991. ISBN 90-5183-311-3.

Popovič, Anton: *Originál/preklad: interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran, 1983.

Popovič, Anton: *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. Bratislava: Tatran, 1975.

Radina, Otomar: *Francouzština a čeština – systémové srovnání dvou jazyků*, Praha: SPN, 1977.

Tionová, Alena. *Francouzština pro pokročilé*. Praha: Leda, 2000. ISBN 80-859-2780-2.

Vilikovský, Ján: *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002. ISBN 80-237-3670-1.

Slovníky, příručky apod.

Internetová jazyková příručka ÚJČ AV ČR. [online]. [cit. 2018-07-28]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz>

Nádvorníková, O., Vavřín, M.: *Korpus InterCorp – francouzština*, verze 10 z 1. 12. 2017. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2017. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

Trésor de la Langue Française informatisé, [en ligne] [cit. 2018-07-26]. Dostupné z: www.cnrtl.fr